

GUIA DOCENT DE L'ASSIGNATURA

Titulació acadèmica		Llicenciatura / Màster en Teologia				
Assignatura		6S023C L'Església davant el gnosticisme antic i actual				
Any	2021-2022	Curs	Comú	Valor lectiu	3 ECTS	
Període lectiu	1 semestre	Hores setmanals	2	Àrea	Llicenciatura	
Professor/a	Dr. A. Viciano – Dr. J. R. La Parra			Llengua	Català	

Descripció/Justificació

La “gnosi” del segle II va ser un maremagnum en el qual conflüen la religió, la filosofia, la màgia, l'astrologia, la mística, etc. És difícil de definir com si es tractés d'una doctrina coherent, però té una mínima articulació: el mite de l'ànima que emprèn un descens (éxodos) i un ascens (hypostrophê): en encarnar-se l'ànima és precipitada a l'abisme de la materialitat, de la qual ha de desempallegar-se reprenent el camí del “coneixement” (gnosis), per tal d'assolir un altre cop les regions celestials d'on va provindre. El gnosticisme pretén desvetllar una consciència que superi l'espai i el temps presents mitjançant un “coneixement” (gnosis) de les profunditats del món diví i de l'accés a ell per la via del retorn o ascens (hypostrophê). La literatura gnòstica proposa, doncs, un camí a través del coneixement, l'ascesi i la unió amb la divinitat, de la qual és considerat l'ésser humà com una espurna caiguda i presonera en el món de la matèria. El substrat cultural-literari que nodreix més directament el gnosticisme està donat per alguns llibres del l'Antic Testament (Gènesi) i sobretot del Nou Testament (Pau i Joan) i també per la filosofia del platonisme mitjà.

En aquesta assignatura s'estudiarà, en primer lloc, la literatura gnòstica del segle II, tenint en compte el descobriment l'any 1945 de la biblioteca de Nag-Hammadi. Les grans branques de gnòstics cristians van ser simonians, ofites-naasens, barbelognòstics, setians, Cerint, Carpòcrates, Basílides, valentinians (Valentí, Heracleó, Ptolomeu) i Teodot. El gnosticisme no sobreviurà als segles III i IV. En segon lloc, s'estudiarà la reacció de l'Església Apostòlica davant el repte del gnosticisme. Els bisbes i teòlegs catòlics dels segles II i III accentuaran l'encarnació del Fill de Déu i la seva obra redemptora com a punt nuclear de la salvació humana: Ireneu de Lió, Tertul·lià de Cartago, Hipòlit de Roma, Climent d'Alexandria i Orígenes d'Alexandria. Per últim, també s'estudiarà el naixement del maniqueisme a la meitat del segle III i la seva expansió per l'Imperi romà en els segles III i IV. El maniqueisme, fundat per Mani cap al 240 a l'Imperi persa, fou una maduració del gnosticisme, es va constituir seguint el model d'Església i va missionar per Àsia Central, l'Imperi romà, Xina i Mongòlia presentant-se com a religió mundial de salvació per via de la “gnosi”. Aquesta religió va desaparèixer al segle XVI.

Per altra banda, en una segona part, s'atendrà a l'actualitat del gnosticisme, a partir dels advertiments fets pel Papa Francesc (entre d'altres, a l'exhortació *Gaudete et exsultate*) i la Congregació per la Doctrina de la fe (a la carta *Placuit Deo*), tot cercant paral·lelismes contemporanis amb el gnosticisme antic en diversos camps: religions i

polític, tecnocientífic i antropològic.

Requisits i orientacions prèvies

Coneixements filosòfics i teològics bàsics.
Coneixements d'Història de l'Església (Edat Antiga) i de Patrologia

Objectius

Generals: situar-se davant la història del cristianisme i valorar la seva repercussió en el present.

Específics: conèixer l'antic gnosticisme (i maniqueisme), i avaluar la seva suposada presència en el context actual.

Competències

1. Aprofundiment en la metodologia teològica.
2. Posada en joc dels coneixements teològics bàsics en relació amb un tema específic.
3. Aprofundir en l'estudi de texts bíblics canònics i textos apòcrifs, textos teològics i magisterials.
4. Plantejar adequadament qüestions teològiques.

Continguts

A – Primera part:

1. Presentació general del gnosticisme del segle II:
 - 1.1. *Status quaestionis* de la recerca dels segles XX i XXI sobre el gnosticisme.
 - 1.2. Trets generals de la gnosi i la relació dels cercles gnòstics amb l'Església.
2. La pregnosi: el judaisme heterodox, el mandeisme, la gnosi cristiana anterior a les sectes del segle II.
3. Les sectes gnòstiques del segle II:
 - 3.1. Les primeres sectes: simonians, ofites-naasens, barbelognòstics, setians.
 - 3.2. Grans mestres gnòstics: Cerint, Carpòcrates, Basílides, valentinians (Valentí, Heracleó, Ptolomeu), Teodot.
4. La literatura gnòstica, especialment els còdexs de la biblioteca de Nag-Hammadi. Lectura de textos gnòstics.
5. La reacció de l'Església Apostòlica i la condemna del gnosticisme com a heretgia:
 - 5.1. Sant Ireneu de Lió (finals del segle II): "*salus carnis*".
 - 5.2. Tertul·lià de Cartago (ca. 160-220): "*caro cardo salutis*".
 - 5.3. La *vera gnosis* de Climent d'Alexandria (ca. 145-210).
 - 5.4. Orígenes d'Alexandria (185-253).

6. El maniqueisme:

6.1. Mani (216-276) i el naixement del maniqueisme.

6.2. Doctrina maniquea. Lluita dels Pares de l'Església contra els maniqueus, especialment les obres antimaniquees de sant Agustí d'Hipona (354-430).

B- Segona part:

7. Actualitat del gnosticisme

7.1 L'advertiment del Papa Francesc

7.2 Pervivència del gnosticisme al llarg de la història

7.2.1 Presència del gnosticisme en la religiositat, en el pensament i la cultura

7.2.2 Desafiaments tecnocientífics i antropològics

7.3 Reflexió eclesial sobre la pervivència actual del gnosticisme

Metodologia d'ensenyament-aprenentatge

Classe magistral, anàlisi crítica de textos i d'altres materials.

Avaluació

Criteris d'avaluació:

Treballs sobre temes assenyalats.

Tècniques d'avaluació:

Primera part (50%): Lectura i comentari d'una obra gnòstica que cada estudiant escollirà per a presentar-ne un treball per escrit.

Segona part (50%): treball per escrit sobre una obra o una qüestió concreta en relació amb l'actualitat del gnosticisme.

Bibliografia bàsica

Bibliografia sobre gnosticisme

A. ORBE, *Estudios valentianianos*, 5 vols., Roma 1955-1966.

J. MONTSERRAT TORRENTS (ed.), *Los gnósticos (vol. I i II)*, (Biblioteca Clásicos Gredos 59 y 60), Madrid 1983.

F. CULDAUT, *El nacimiento del cristianismo y el gnosticismo. Propuestas*, Madrid 1996.

C. MARKSCHIES, *La Gnosis*, Barcelona 2002.

H. JONAS, *La religión gnóstica. El mensaje del Dios Extraño y los comienzos del cristianismo*, Madrid 2003.

A. MARJANEN, «Gnosticism», en S. A. HARVEY – D. G. HUNTER (eds.), *The Oxford Handbook of Early Christian Studies*, Oxford 2008, pp. 203-220.

G. ARANDA PÉREZ, «Literatura gnóstica», en *Diccionario San Pablo: Literatura Patristica*, Madrid 2010, pp. 676-691.

A. PUIG I TÀRRECH (ed.), *Els Evangelis apòcrifs: textos gnòstics*, Barcelona 2015.

A. PUIG I TÀRRECH, «L'Església apostòlica i les comunitats gnòstiques», en A. PUIG I TÀRRECH (ed.), *Església i comunitats jueves i cristianes en el món bíblic i postbíblic*, (ScrBib 16, Barcelona 2017), pp. 273-310.

A. PUIG I TÀRRECH, *Apòcrifs cristians. Vol. 2: escrits gnòstics*, (en impremta: apareixerà aviat en la col·lecció «Grans Textos Cristians» de l'AUSP).

Bibliografia sobre maniqueisme

F. BERMEJO RUBIO, *El maniqueísmo. Estudio introductorio*, Madrid 2008.

F. BERMEJO RUBIO – J. MONTSERRAT TORRENTS, *El maniqueísmo. Textos y fuentes*, Madrid 2008.

S. N. C. LIEU, «Manichaeism», en S. A. HARVEY – D. G. HUNTER (eds.), *The Oxford Handbook of Early Christian Studies*, Oxford 2008, pp. 221-236.

Bibliografia sobre l'actualitat del gnosticisme:

J. R. LA PARRA MARTÍNEZ, «El gnosticisme, en l'antiguitat i avui. A propòsit de l'advertiment del Papa Francesc a *Gaudete et Exsultate*», *RCatT* 46/1 (2021), 99-132. Ens remetem a les referències bibliogràfiques en el seu interior.